

Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 178

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 21. september 2026

Algus 11.15, lõpp 12.05

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)

Protokollija: Markus Veia (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Ants Frosch, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Evelin Poolamets, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Helin Leichter (nõunik)

Puudusid: Anastassia Kovalenko-Kõlvart ja Lauri Läänemets

Kutsutud: Justiits- ja Digiministeeriumi õiguspoliitika osakonna andmekaitseõiguse talituse juhataja Kristi Värk ja sama talituse nõunik Helen Uustalu (2. päevakorrapunkt); Riigikohtu esimees Villu Kõve (MS Teams vahendusel) (4. päevakorrapunkt); Riigikogu kantselei avalike suhete osakonna kommunikatsioonijuht Karin Kangro (1.-5. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. ELAKile arvamuse andmine: Eesti seisukohad EL-i andmekaitsemääruse (EL) 2018/1725 muutmise kohta, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset isikuandmete töötlemisel liidu institutsioonides, organites ja asutustes ning isikuandmete vaba liikumist
3. 29 Riigikogu liikme esitatud Riigikogu avalduse „Autoritaarkorrast ja Eesti Vabariigi Riigikogu vaigistamisest 1934. aastal“ eelnõu (915 AE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu algatamine
5. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Ando Kiviberg tegi ettepaneku kinnitada nädala töökava järgmiselt:

Riigikogu põhiseaduskomisjoni nädala (21.09.2026-25.09.2026) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 21.09.2026 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine

2. ELAKile arvamuse andmine: Eesti seisukohad EL-i andmekaitsemääruse (EL) 2018/1725 muutmise kohta, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset isikuandmete töötlemisel liidu institutsioonides, organites ja asutustes ning isikuandmete vaba liikumist

3. 29 Riigikogu liikme esitatud Riigikogu avalduse „Autoritaarkorrast ja Eesti Vabariigi Riigikogu vaigistamisest 1934. aastal“ eelnõu (915 AE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu algatamine
5. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 22.09.2026 kell 14.00

1. Vabariigi Valitsuse algatatud vabariigi Valitsuse algatatud avaliku teenistuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (836 SE) teise lugemise ettevalmistamine (huvigruppide kaasamine)
2. Riigikogu otsuse „Kohtute Nõukogu liikmete nimetamine“ eelnõu esitamine
3. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Evelin Poolamets, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

2. ELAKile arvamuse andmine: Eesti seisukohad EL-i andmekaitsemääruse (EL) 2018/1725 muutmise kohta, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset isikuandmete töötlemisel liidu institutsioonides, organites ja asutustes ning isikuandmete vaba liikumist

Ando Kiviberg tutvustas külalisi ning Euroopa Liidu asjade komisjonile arvamuse andmise tausta. Eelnõu eesmärk on ühtlustada Euroopa Liidu õiguskaitse- ja kriminaalõiguse valdkonnas tegutsevate asutuste suhtes kohaldatavat andmekaitseraamistikku. Praegu on andmekaitserээglid killustatud Euroopa Liidu andmekaitsemääruse (EL) 2018/1275 ja üksikute asutuste asutamiskäitide vahel, mis tekitab õiguskindlusetust ning raskendab asutustevahelist koostööd ja andmevahetust. Eelnõuga soovitakse koondada ühised andmekaitsenormid ühte õigusakti, laiendada Euroopa Liidu andmekaitsemääruse kohaldamist Euroopa Prokuratuurile, suurendada õiguskindlust, vähendada regulatiivset killustatust, ühtlustada Euroopa Andmekaitseinspektori järelevalvevolitusi ning lihtsustada asutustevahelist andmevahetust. Samuti sisaldab eelnõu muudatusettepanekuid, millega viiakse määruse üheksanda peatüki sätteid kooskõlla digivaldkonna koondettepanekutega tehtavate muudatustega. Seejärel andis ta sõna külalistele.

Helen Uustalu tutvustas Vabariigi Valitsuse seisukohti eelnõu kohta. Euroopa Liidu andmekaitsemäärus kohaldub üldjuhul kõikidele Euroopa Liidu institutsioonidele ja asutustele, kuid õiguskaitseasutuste andmetöötluse reeglid on seni olnud reguleeritud nende põhimäärustes. Eesti toetab määruse kohaldamisala laiendamist, et üldmäärus hõlmaks edaspidi ka õiguskaitseasutusi. Samuti märkis ta, et Eesti toetab Euroopa Andmekaitseinspektori järelevalvevolituste laiendamist. Muudatuse kohaselt saaks Euroopa Andmekaitseinspektor teostada järelevalvet ka nende õiguskaitseasutuste üle, kelle suhtes hakkab kohalduma uus regulatsioon. Rahvusvahelise andmeedastuse küsimuses toetab Eesti õiguskaitse ja kriminaalõiguse valdkonna asutuste andmeedastuse regulatsiooni ümberkujundamist. Muudatustega täpsustatakse andmete kolmandatesse riikidesse edastamise tingimusi ning andmeedastuse õiguslikke aluseid. Lõpetuseks sõnas ta, et andmesubjektide õigusi ei tohi muudatustega nõrgendada. Eelnõu on seotud digivaldkonna koondettepanekute (digiomnibusi) raames kavandatavate muudatustega. Isikuandmete kaitse üldmäärusesse tehakse muudatusi digiomnibusi raames. Digiomnibisis muudetakse andmemäärust,

andmevastutavate määrust ja isikuandmete kaitse üldmäärust. Mõned digiomnibusi raames kavandatud muudatused sisalduvad ka käesolevas määruses. Eesti seisukoht digiomnibusi muudatuste puhul on, et isikuandmete rikkumisest teavitamise tähtaega praegusest 72 tunnil väljapakutud 96 tunnile ei tuleks pikendada ning rikkumisest teavitamise lävendi tõstmist üksnes “suure ohu korral” ei toetata. Tema sõnul peaksid institutsioonidele kohaldatava Euroopa Liidu andmekaitsemääruse (EL) 2018/1725 muudatused olema kooskõlas digiomnibusi raames isikuandmete kaitse üldmääruses tehtavate muudatustega.

Ando Kiviberg küsis, millised muudatused kaasnevad eelnõu vastuvõtmisega võrreldes kehtiva regulatsiooniga.

Helen Uustalu selgitas, et eelnõu peamine muudatus on õiguskaitseasutuste toomine Euroopa Liidu andmekaitsemääruse kohaldamisalasse. Seni on nende asutuste andmetöötluse reeglid olnud reguleeritud asutuste põhimäärustes, kuid edaspidi kohaldatakse neile üldmäärust. Samas jääb asutuste põhimäärustesse võimalus sätestada valdkonnaspetsiifilisi erisusi, kui see on õiguskaitseasutuste tegevuse eripära arvestades vajalik.

Kristi Värk selgitas, et kõnealune eelnõu on osa laiemast õigusloomelisest paketist, mis hõlmab ka Europoli ja Eurojusti põhimääruste muutmist. Nende eelnõude menetlemine Euroopa Liidus edeneb aeglasemalt ning need jõuavad tõenäoliselt Riigikogu menetlusse hiljem. Käesoleva eelnõuga nähakse ette, et Europolile ja Eurojustile hakkavad edaspidi kehtima ühtsed andmekaitse põhinõuded, mis tulenevad üldmäärusest. Samas jääb nende põhimäärustesse võimalus sätestada üksikuid asutuse tegevusest tulenevaid erisusi. Tema sõnul reguleeritakse üldised andmekaitse põhinõuded määrusega, samas kui asutuste töökorraldusest tulenevad andmekaitseküsimused jäävad nende enda põhimäärustesse.

Helen Uustalu selgitas, et teine muudatus puudutab andmekaitseametniku ülesandeid. Muudatused on seotud õiguskaitseasutuste kaasamisega määruse kohaldamisalasse ning hõlmavad muu hulgas rikkumiste hindamist, mõjuhinnaangute koostamist ja andmekaitseametniku ülesannete täpsustamist. Muudatused arvestavad õiguskaitseasutuste tegevuse eripärasid. Eelnõuga laiendatakse Euroopa Andmekaitseinspektori õigust kohaldada sunnimeetmeid ka õiguskaitseasutuste suhtes. Kui seni ei olnud võimalik õiguskaitseasutusi ettekirjutuste täitmata jätmise eest trahvida, siis edaspidi laieneb see võimalus ka neile. Samuti tunnistatakse kehtetuks üks säte, mille vajadus langeb ära seoses määruse kohaldamisala laiendamisega. Täpsustatakse ka automatiseeritud otsuste tegemise regulatsiooni. Tegemist ei ole sisulise muudatusega, vaid regulatsiooni sõnastuse korrastamisega ehk kui eelnevalt oli see sõnastatud “see on keelatud, välja arvatud juhul kui”, siis edaspidi on “see lubatud tingimustel, et”. Automatiseeritud otsuste tegemise tingimused jäävad võrreldes kehtiva regulatsiooniga samaks.

Kristi Värk täiendas, et automatiseeritud otsuste tegemise regulatsiooni muudatus on seotud ka digiomnibusi raames arutatavate isikuandmete kaitse üldmääruse (GDPR) muudatustega. Eesti seisukoht on olnud, et paralleelselt menetletavad muudatused peaksid olema omavahel kooskõlas ning liikuma ühes suunas. Euroopa Liidu Nõukogus ja Euroopa Parlamendis käivad veel läbirääkimised digiomnibusi ettepanekute üle. Tema sõnul soovib Eesti saavutada läbirääkimistel lahenduse, mille kohaselt käesolevas eelnõus tehtavad muudatused oleksid kooskõlas nende muudatustega, milles jõutakse kokkuleppele isikuandmete kaitse üldmääruse muutmisel.

Helen Uustalu selgitas, et järgmise muudatusena täpsustatakse andmetega tutvumise õiguse kuritarvitamist käsitlevat regulatsiooni. Muudatus on seotud ka digiomnibusi raames arutatavate GDPR muudatustega. Muudatuse kohaselt oleks andmesubjektil õigus esitada andmetega tutvumise taotlus üksnes andmekaitsealasel eesmärgil. Ta tõi esile, et digiomnibusi muudatustes Eesti ei toeta õiguse nii kitsast piiramist, kuna isikul võib olla vajadus oma andmetega tutvuda ka muudel eesmärkidel. Eelnõuga nähakse ette ka eraldi töötlemistoimingute registri regulatsioon õiguskaitseasutuste töödeldavate andmete jaoks. Senise regulatsiooni kohaselt peavad asutused pidama arvestust töödeldavate isikuandmete, nende päritolu, muutmise ja edastamise üle, kuid õiguskaitseasutuste tegevuse eripära tõttu täpsustatakse nende suhtes kohaldatavaid nõudeid. Samuti täpsustatakse logimisnõudeid. Logiandmete säilitamise ja kasutamise reegleid täiendatakse ning sätestatakse, et logiandmeid ei tohi muuta. Lisaks nähakse ette võimalus anda logiandmeid pädevale järelevalveasutusele andmekaitsealase uurimise läbiviimiseks. Muudetakse ka isikuandmete rikkumisest teavitamise korda. Rikkumisest teavitamise tähtaega pikendatakse 72 tunnilt 96 tunnile ning teavitamiskohustuse lävend tõstetakse olukorrale, kus rikkumine kujutab endast suurt ohtu. Samuti muudetakse rahvusvahelise andmeedastuse regulatsiooni. Kehtestatakse üldised tingimused andmete edastamiseks ning nähakse ette nõue, et andmeedastusel peab olema vähemalt üks õiguslik alus, näiteks Euroopa Komisjoni vastavusotsus või andmeid vastuvõtva riigi vastavus kindlaksmääratud andmekaitsealastele. Viimase muudatusega ühtlustatakse Euroopa Andmekaitseinspektori järelevalvevolitusi, et ta saaks teostada järelevalvet ka õiguskaitseasutuste üle.

Kristi Värk lisas, et rahvusvahelise andmeedastuse regulatsiooni muudatustega luuakse selge õiguslik alus andmete vahetamiseks nende Schengeni ala riikidega, kes ei ole Euroopa Liidu liikmesriigid. Selline koostöö on õiguskaitseasutuste tegevuse seisukohalt oluline ning puudutab muu hulgas koostööd Europol, Eurojusti ja Frontexiga. Andmevahetus nende riikidega on lubatud tingimusel, et nad kohaldavad õiguskaitseasutuste andmekaitse direktiivist tulenevaid andmekaitsealaste nõudeid.

Ando Kiviberg küsis, kas eelnõuga kavandatud muudatused loovad täiendavaid või latusamaid võimalusi õiguskaitseasutuste koostööks liikmesriikide vahel ning Schengeni alaga liitunud Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide õiguskaitseasutustega. Ta palus tuua muudatuste mõju illustreerimiseks elulise näite.

Kristi Värk vastas, et eelnõu suurim praktiline mõju puudutab andmevahetust Schengeni alaga liitunud Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide õiguskaitseasutustega. Muudatustega luuakse selge õiguslik alus selliseks andmevahetuseks. Määrus reguleerib eelkõige Euroopa Liidu asutuste tegevust ega kohaldu otseselt liikmesriikide õiguskaitseasutustele. Samas mõjutab see liikmesriikide asutuste koostööd Euroopa Liidu õiguskaitse- ja justiitsasutustega. Eelnõuga luuakse erandjuhtudel täiendav võimalus andmete edastamiseks kolmandatesse riikidesse. Tema sõnul võimaldatakse väga piiratud juhtudel saada andmeid kolmandate riikide ettevõtjatelt, kui see on vajalik näiteks Europol, Eurojusti või Euroopa Prokuratuuri ülesannete täitmiseks. Tegemist on üksikute erandjuhtumitega, mitte tavapärase andmevahetuse korraga.

Evelin Poolamets küsis andmetega tutvumise õiguse kuritarvitamist käsitleva sätte kohta. Ta viitas eelnõus sisalduvale võimalusele jätta andmesubjekti taotlus rahuldamata juhul, kui

leitakse, et isik kuritarvitab oma õigust andmetega tutvuda. Ta küsis, kes ja milliste kriteeriumide alusel otsustab, kas tegemist on õiguse kuritarvitamisega. Ta avaldas muret, et selline regulatsioon võib piirata isikute võimalust kontrollida nende andmeid töötlevate õiguskaitseasutuste tegevuse seaduslikkust. Samuti võib olla inimesel mitmesuguseid põhjendatud vajadusi oma andmetega tutvumiseks. Ta küsis, kuidas tagatakse nende õiguste kaitse.

Kristi Värk vastas, et esmase otsuse andmetega tutvumise taotluse rahuldamise või sellest keeldumise kohta teeb taotlust menetlev asutus. Keeldumine peab olema põhjendatud ega saa tugineda üksnes asutuse hinnangule. Tema sõnul peab olema võimalik põhjendada, miks peetakse taotlust õiguse kuritarvitamiseks, näiteks juhul, kui isik esitab korduvalt sama taotluse olukorras, kus talle on vastavad andmed juba väljastatud. Kui isik ei nõustu keeldumisega, on tal võimalik otsus vaidlustada Euroopa Andmekaitseinspektori juures. Tema sõnul saab järelevalveasutus seejärel kontrollida, kas taotluse rahuldamata jätmiseks oli õiguslik alus ning kas keeldumine oli põhjendatud.

Evelin Poolamets tõi näitena olukorra, kus inimene soovib teada, kas õiguskaitseasutused koguvad või töötlevad tema kohta andmeid. Ta viitas avalikkuses käsitletud valvekaamerate kasutamisega seotud küsimustele ning avaldas muret, et andmetega tutvumise taotluse võib jätta rahuldamata põhjendusega, et isikul puudub vajadus vastavat teavet saada.

Kristi Värk vastas, et tema hinnangul ei saaks kirjeldatud olukorda käsitada andmesubjekti õiguste pahatahtliku kasutamisenä. Ta viitas Euroopa Kohtu hiljutisele lahendile, mille kohaselt peab õiguse kuritarvitamine olema selgelt tõendatud ning tuginema konkreetsetele asjaoludele. Pahatahtlikkusega võib olla tegemist näiteks juhul, kui isik loob teadlikult kunstlikke olukordi eesmärgiga esitada korduvalt andmesubjekti taotlusi ning kasutada võimalikke menetlusvigu andmetöötleja vastu. Tema sõnul ei saa taotluse rahuldamata jätmine tugineda pelgalt asutuse hinnangule või soovile andmeid mitte väljastada. Üldreeglina on andmesubjektil õigus saada teavet tema kohta töödeldavate andmete kohta. Sellest põhimõttest võib kõrvale kalduda üksnes seaduses sätestatud erandite alusel, näiteks õiguskaitseasutuste menetluste puhul juhtudel, kui teabe avaldamine võiks kahjustada menetluse eesmärki või kui selleks on muu õiguslik alus. Samuti selgitas ta, et andmetöötleja peab taotluse rahuldamata jätmist põhjalikult põhjendama ning näitama, millistele faktilistele asjaoludele hinnang õiguse kuritarvitamise kohta tugineb. Euroopa Kohtu praktika kohaselt võib seejuures arvesse võtta ka andmesubjekti varasemat käitumist, kui see on asjakohane õiguse kuritarvitamise hindamisel.

Ando Kiviberg tegi ettepaneku teha menetlusotsus.

Otsustati:

2.1. Toetada Vabariigi Valitsuse esitatud seisukohti (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

3. 29 Riigikogu liikme esitatud Riigikogu avalduse „Autoritaarkorrast ja Eesti Vabariigi Riigikogu vaigistamisest 1934. aastal“ eelnõu (915 AE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg andis sõna eelnõu tutvustamiseks Jaak Valgele.

Jaak Valge tutvustas avalduse eelnõu. Tegemist on laiapõhjalise algatusega, mille algatajate hulgas on kõigi Riigikogu fraktsioonide liikmeid. Tema sõnul ei ole avalduse eesmärk 1934. aasta sündmuste ümberhindamine, kuna toonaseid sündmusi ja õiguslikke asjaolusid on ajalookirjanduses põhjalikult uuritud. Ta viitas muu hulgas eelmisel aastal valminud Hannes Vallikivi doktoritööle, mis käsitleb 1934. aastal vastu võetud põhiseadusvastaseid õigusakte. 1934. aastal 12. märtsil kehtestati üleriigiline kaitseseisukord, keelustati erakondade poliitiline tegevus ning osa poliitikuid arreteeriti. 15. märtsil põhjendati Riigikogus neid samme väidetava vabadussõjalaste riigipöördeohuga. 19. märtsil lükati valimised edasi, septembris pikendati kaitseseisukorda ning 2. oktoobril 1934 saadeti Riigikogu laiali. Samuti keelustati 1935. aastal erakondade tegevus täielikult. Ta selgitas, et avalduse peamine eesmärk on juhtida tähelepanu 1934. aasta sündmuste tähendusele tänapäeval. Tema sõnul ei kuulu autoritaarsed valitsemisvormid üksnes ajalukku, vaid kujutavad ka tänapäeval demokraatiale pakutavat alternatiivi. Autoritaarsed režiimid põhjendavad oma tegevust sageli suurema otsustusvõime, stabiilsuse ja kriisidele reageerimise võimekusega. Eesti on rahvusvaheliselt seisnud demokraatliku riigikorralduse eest ning seetõttu tuleb kriitiliselt hinnata ka Eesti enda ajaloos aset leidnud põhiseadusliku korra rikkumisi. Tema sõnul muudab valmisolek eneserefleksiooniks Eesti seisukohad autoritaarsete režiimide suhtes usutavamaks. Lõpetuseks toonitas ta, et avaldus ei sea kahtluse alla Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevust. Kuigi 1934. aastal rikuti põhiseaduslikku korda ja katkestati demokraatlik areng, ei lakanud Eesti Vabariik riigina olemast. Tema sõnul annab avaldus hinnangu toonase riigivõimu teostamise viisile ja põhiseaduse rikkumisele, mitte Eesti riikluse järjepidevusele.

Ando Kiviberg tänas J. Valget eelnõu põhjaliku ettevalmistamise eest ning märkis menetlusliku tähelepanekuna, et põhiseaduskomisjonilt ei oodata avalduse sisulist heakskiitu või tagasilükkamist, vaid seisukohta selle täiskogu menetlusse suunamise kohta. Ta tõi esile, et tema jaoks on oluline küsimus Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse säilimine. Viidates J. Valge selgitusele, et avaldus ei sea õiguslikku järjepidevust kahtluse alla, küsis ta, kas avalduse vastuvõtmine võib siiski luua eeldusi või anda alust tõlgendustele, millega püütakse tulevikus Eesti riigi õiguslikku järjepidevust kahtluse alla seada. Komisjon peaks olema teadlik võimalikest riskidest, kui sellised riskid eksisteerivad.

Jaak Valge vastas, et tema hinnangul ei loo avalduse vastuvõtmine eeldusi Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse kahtluse alla seadmiseks. 1934. aasta põhiseadusliku korra rikkumisega ei loodud uut riiki ning Eesti Vabariik jätkas riigina olemasolu. Eesti autoritaarset perioodi on käsitletud nii rahvusvahelises teaduskirjanduses kui ka laiemas ajalookäsitluses ning need asjaolud on juba ammu teada. Tema sõnul oleks õigusliku järjepidevuse vaidlustamiseks võimalik argumente otsida sõltumata kõnealuse avalduse vastuvõtmisest. Ta avaldas arvamust, et avalduse vastuvõtmine pigem tugevdaks Eesti positsiooni demokraatlike väärtuste kaitsjana. Valmisolek kriitiliselt hinnata oma riigi ajaloos aset leidnud põhiseadusliku korra rikkumisi muudab Eesti demokraatia kaitsmise püüdlused usutavamaks ning vähendab võimalusi neid püüdlusi kahtluse alla seada.

Kalle Laanet viitas J. Valge ettekandes nimetatud Hannes Vallikivi uurimistööle ning küsis, kas selles on käsitletud ka küsimust, kas 1934. aasta sündmuste käsitlemine põhiseadusliku korra rikkumisena võib mõjutada hinnanguid Eesti Vabariigi õiguslikule järjepidevusele.

Jaak Valge meenutas, et tema hinnangul ei käsitletud viidatud uurimistöös otseselt küsimust Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse kohta. Tema hinnangul on ilmne, et 1934. ja 1935. aastal toime pandud põhiseadusliku korra rikkumised ei seadnud Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevust kahtluse alla. Selle küsimuse üle peeti põhjalikku arutelu juba 1990. aastate alguses ning ka tollal olid peamised ajaloolised asjaolud teada. Kui oleks olnud võimalik kasutada 1934. aasta sündmusi Eesti riigi õigusliku järjepidevuse vaidlustamiseks, oleks seda võidud teha juba varasemates vaidlustes. Tema hinnangul näitab senine praktika, et sellistel väidetest puudub veenev alus.

Hanno Pevkur märkis, et ta ei sea kahtluse alla J. Valge ajaloolisi teadmisi, kuid soovis täpsemalt mõista avalduse eesmärki. Ta küsis, millist eesmärki peaks Riigikogu avalduse vastuvõtmisega tänapäeval täitma ning millist sõnumit soovitakse sellega ühiskonnale edastada. Avalduses käsitletavat teemat võiksid olla asjakohased ka ajalookirjanduses või teaduslikes käsitlustes, kuid pidas oluliseks selgitada, miks peaks Riigikogu võtma selle kohta ametliku seisukoha. Ta tõi esile vajaduse hinnata avalduse võimalikke mõjusid ning küsis, kuidas aitab selle vastuvõtmine kaasa eesmärkide saavutamisele, mida avalduse algatajad silmas peavad. Enne otsuse tegemist tuleks veenduda, et avalduse vastuvõtmine ei tooks kaasa tagajärgi, mis oleksid vastuolus selle algse eesmärgiga.

Jaak Valge vastas, et avalduste eesmärk on üldjuhul väljendada Riigikogu hinnangut ja põhimõttelist seisukohta teatud sündmuste või küsimuste suhtes. Tegemist on deklaratiivse dokumendiga, mis peegeldab Riigikogu vaadet Eesti ajaloole ning kinnitab demokraatlike väärtuste olulisust. Avalduse vastuvõtmine näitaks Eesti valmisolekut kriitiliselt hinnata oma ajaloos toimunud põhiseadusliku korra rikkumisi. Tema hinnangul tugevdaks see Eesti seisukohtade usaldusväärsust autoritaarsete režiimide kritiseerimisel ning demokraatlike väärtuste kaitsmisel. Avaldusel on ka sisepoliitiline tähendus. Tema sõnul kinnitab selline hinnang pühendumust demokraatlikule riigikorrale ja põhiseaduslikele põhimõtetele ning väljendab valmisolekut neid väärtusi ka tulevikus kaitsta.

Ando Kiviberg avaldas tunnustust avalduse algatamisele ning märkis, et peab oluliseks ausat ja läbipaistvat suhtumist ka Eesti ajaloo keerulisematesse perioodidesse. Samas tõi ta esile oma kõhklused seoses avalduse ajastuse ja võimalike mõjudega. Ta viitas Magnus Ilmjärve teosele „Hääletu alistumine“ ning märkis, et selle ilmumine tekitas omal ajal ühiskonnas ulatuslikku arutelu Eesti lähiajaloo tõlgendamise üle. Tema sõnul mõjutasid teoses esitatud käsitlused ka inimeste hinnanguid Eesti riigi ajaloolisele käekäigule ning võimekusele oma saatust kujundada. Hiljem on tähelepanu pälvinud ka Magnus Ilmjärve tegevus Venemaa arhiivides ning koostöö Venemaa teadusasutustega. Selliste asjaolude tõttu tuleb ajalookäsitluste mõju ja võimalikke tõlgendusi hinnata eriti tähelepanelikult. Eesti julgeolekuolukord on praegu habras ning oluline on arvestada ka sellega, kuidas ajaloolisi hinnanguid võidakse kasutada Eesti riigi ja ühiskonna suhtes. Tema sõnul tulenebki sellest tema kõhklus, kas avalduse vastuvõtmiseks on praegune aeg kõige sobivam. Samas kinnitas ta, et peab vajalikuks vaadata ausalt otsa ka Eesti ajaloo keerulisematele episoodidele ning tunnustas avalduse ettevalmistamisel tehtud tööd. Ta ei ole selles küsimuses veel lõplikku seisukohta kujundanud ning soovib enne otsuse tegemist põhjalikult kaaluda avalduse võimalikke mõjusid.

Jaak Valge vastas, et vähemalt osa Magnus Ilmjärve töödes esitatud Eesti Vabariigi suhtes kriitilistest seisukohtadest on hilisemas Eesti ajalooteaduses ümber lükatud. Samas märkis ta,

et kõnealune avaldus puudutab 1934. aasta sündmusi, mida Ilmjärv tema hinnangul otseselt ei uurinud. Tema sõnul valitseb nende sündmuste käsitlemisel ajaloolaste seas laiapõhjaline konsensus. J. Valge ei nõustunud seisukohaga, et avalduse vastuvõtmine võiks vähendada kodanike usaldust Eesti riigi vastu või tekitada kahtlusi riigi võimekuses. Ta leidis, et 1934. aasta sündmused ja autoritaarse korra kehtestamine on Eesti ühiskonnas laialdaselt teadvustatud ning nende ajalooline tähendus on üldjoontes teada. Ta avaldas arvamust, et Riigikogu avalduse vastuvõtmine mõjuks pigem vastupidiselt ning kinnitaks avalikult arusaama, et demokraatliku korra katkestamine 1934. aastal oli probleem. Selline avaldus väljendaks valmisolekut ajaloolisi sündmusi ausalt hinnata ning rõhutada pühendumust sellele, et sarnaste olukordade kordumist tulevikus välditakse.

Ando Kiviberg märkis, et tema hinnangul ei ole kahtlust, et Konstantin Päts ja Johan Laidoner läksid 1934. aastal võimuliialdustele ning rikkusid põhiseaduslikku korda. Samas leidis ta, et ajalooliste sündmuste hindamisel tuleb tähelepanu pöörata ka toonastele motiividele. Ta viitas 1940. aasta juunis toimunud kohtumisele, kus Konstantin Päts esines Kadrioru lossis riigipöörde toetajate ees. Selle kõne salvestust kuulates kujunes tal isiklikult taas usk K. Pätsi kui riigimehesse. Tema sõnul on tegemist küll isikliku hinnanguga, kuid see mõjutab tema vaadet ajaloolistele isikutele. Ta avaldas arvamust, et Eesti ühiskond kipub mõnikord oma riigimeeste tegevust hindama liiga ühekülgselt. Ta ei soovi K. Pätsi tegevust rehabiliteerida ega vaidlusta hinnangut, et 1934. aastal toimunud võimuhaaramine ja põhiseadusliku korra rikkumine leidsid aset. Samas pidas ta oluliseks ajalooliste isikute ja nende tegevuse käsitlemisel säilitada tasakaalustatud vaade ning arvestada ka nende rolli Eesti riikluse kujundamisel.

A. Kiviberg ütles, et eelnõu on läbinud keeleteoimetuse, märkusi ei olnud. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

3.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda ja viia läbi lõpphääletus 30.09.2026 (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

3.2. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Pipi-Liis Siemann (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

4. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu algatamine

Ando Kiviberg tutvustas seaduse eelnõu algatamist. Ta meenutas, et Riigikohtu esimees Villu Kõve oli eelnõu ettepanekut põhiseaduskomisjonile tutvustanud juba kevadistungjärgu lõpus. Toona ei väljendanud komisjoni liikmed eelnõu vajalikkusele vastuseisu. Ta andis ülevaate eelnõu peamistest muudatustest. Eelnõuga loobutakse põhiseaduslikkuse järelevalve asjade lahendamise neljakuulisest tähtajast ning sätestatakse, et Riigikohus lahendab sellised asjad mõistliku aja jooksul. Samuti nähakse eelnõuga Riigikohtule esitatavate valimiskaebuste puhul ette 100-eurone kautsjon. Kaebuse täieliku või osalise rahuldamise korral tagastatakse kautsjon täies ulatuses ning kautsjoni tasumisest vabastamist ette nähtud ei ole. Eelnõuga pikeatakse Riigikohtus valimiskaebuste lahendamise tähtaega seniselt seitsmelt tööpäevalt kuni neljateistkümnele päevale. Seejuures jääb kehtima põhimõte, et kaebused

tuleb lahendada viivitamata ehk nii kiiresti kui võimalik. Lisaks selgitas ta, et erandlikult mahukate või keerukate valimiskaebuste korral võimaldatakse Riigikohtul mõjuval põhjusel menetlustähtaega pikendada tingimusel, et see ei mõjuta valimistulemusi. Eelnõu kohaselt ei kaetaks põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse kulusid enam riigieelarvest, vaid menetluskulud jääksid menetlusosaliste endi kanda. Lõpetuseks andis ta sõna Villu Kõvele, et ta tutvustaks eelnõu vajalikkust ning meenutaks komisjonile selle algamise põhjendusi.

Villu Kõve tänas põhiseaduskomisjoni valmisoleku eest eelnõu algatada.

Muudatusettepanekud on välja töötanud Riigikohtu üldkogu ja asjatundjate komisjon ning nende eesmärk ei ole muuta Riigikohtu tööd mugavamaks, vaid tagada kohtule võimalus tulla toime üha suureneva valimiskaebuste hulgaga. Valimiskaebuste arv on kasvanud ning nende koostamisel kasutatakse järjest enam tehisintellekti võimalusi, mistõttu esitatakse kaebusi massiliselt. Tema sõnul on Riigikohtul vaja paremaid võimalusi eristada sisuliselt olulisi kaebusi masskaebustest ning tagada keerukamate küsimuste põhjalik läbivaatamine. Valimiskaebustes võivad tõusetuda keerulised tehnilised ja põhiseaduslikud küsimused, mille lahendamine nõuab rohkem aega kui kehtivas seaduses ette nähtud. Tema sõnul ei ole mõningaid põhiseaduslikkuse järelevalve küsimusi võimalik lahendada mõne päeva jooksul, kuna sageli tuleb küsida menetlusosaliste ja teiste asjaomaste isikute arvamusi. Ta tõi esile, et 2025. aasta kohaliku omavalitsuse volikogude valimiste ajal keskendus Riigikohtu töö suurel määral valimiskaebuste lahendamisele, mistõttu jäid teised kohtuasjad tagaplaanile. Ta avaldas arvamust, et tulevikus võiks osa valimiskaebusi, mis ei puuduta põhiseaduslikke küsimusi, lahendada halduskohtus, kuid märkis, et see eeldaks täiendavaid muudatusi ning see eelnõu seda ei käsitle. Riigikohus lahendab kaebusi juba praegu viivitamata ega venita menetlustega tahtlikult. Samas mõistlik tähtaegade pikendamine annaks kohtule vajaliku paindlikkuse keerukate asjade lahendamisel. Näitena viitas ta põhiseaduslikkuse järelevalve menetlustele, mis võivad jõuda Riigikohtu üldkogusse ning mille lahendamine eeldab ulatuslikumat menetlust ja erinevate osapoolte ärakuulamist. Lõpetuseks palus ta komisjonil kaaluda eelnõu algamist vähemalt nende muudatuste osas, mida peetakse vastuvõetavaks. Riigikohtul on enne järgmisi Riigikogu valimisi vaja saada täiendavat menetluslikku paindlikkust, et tulla toime võimaliku suure kaebuste hulgaga.

Ando Kiviberg tänas V. Kõvet komisjoni istungil osalemise eest. Eelnõu algamise korral on komisjonil võimalik menetluse käigus kõiki kavandatavaid muudatusi põhjalikult arutada ning vajaduse korral neid muuta ja täiendada. Eelnõu algamine ei tähenda kavandatud lahenduste lõplikku heakskiitmist, vaid annab võimaluse kujundada menetluse käigus selline regulatsioon, mida komisjon peab põhjendatuks ja Eesti õigussüsteemile sobivaks. Ta peatus eraldi valimiskaebuste puhul kavandataval kautsjonil ning avaldas sellele toetust. Tema hinnangul aitab kautsjoni nõue tagada, et kaebuse esitaja kaalub oma kaebust põhjalikult ning esitab selle veendumuses, et tema õigusi on tegelikult rikutud. Samuti märkis ta, et kautsjon ei piira põhjendatud kaebuste esitamist, kuna kaebuse täieliku või osalise rahuldamise korral tagastatakse see kaebajale. Selline lahendus aitab vähendada põhjendamatute või pelgalt katsetamise eesmärgil esitatud kaebuste hulka. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

4.1. Algatada põhiseaduskomisjoni poolt põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

4.2. Määrata ettekandjaks põhiseaduskomisjoni esimees Ando Kiviberg (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

5. Info ja muud küsimused

Ando Kiviberg teavitas komisjoni liikmeid, et kell 15.30 toimub Jaan Tõnissoni ruumis kohtumine Ukraina Riigikohtu kohtunikega. Kõik soovijad on kohtumisega ühinema oodatud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Ando Kiviberg
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Markus Veia
protokollija